

**Հանրապետական մանկավարժահոգեբանական
կենտրոն**

**<<Հանրակրթական դպրոցների ուսուցիչների և ուսուցչի
օգնականների դասավանդման հմտությունների
զարգացման ապահովում>> ծրագիր**

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Դպրոց՝ <<ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի Սևան
քաղաքի N 4 հիմնական դպրոց>> ՊՈԱԿ

Թեմա՝ Տագնապայնության գործոնները ԿԱՊԿՈՒ
երեխաների կյանքում

Վերապատրաստող, մենթոր՝ Արմենուհի Մելքոնյան

Ուսուցիչ՝ Հովիկ Վարդանյան

2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ներածություն
2. ԿԱՊԿՈՒ Երեխաների տազնապայնության մակարդակի ուսումնասիրություն մանկավարժական գործընթացում
3. ԿԱՊԿՈՒ Երեխաների տազնապայնության հաղթահարման մեթոդները մանկավարժական գործընթացում
4. Եզրակացություններ և առաջարկություններ
5. Օգտագործված գրականության ցանկ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի արդիականությունը:

Մանկավարժության և հոգեբանության ոլորտում բոլոր ժամանակներում կարևոր տեղ է զբաղեցնում մանկական տազնապայնության հիմնախնդիրը, հատկապես, տարբեր տարիքային փուլերում դրանց առաջացման պատճառների և շարժընթացի առանձնահատկությունների ուսումնասիրման տեսանկյունից: Օրինակ, նախադպրոցական տարիքում ճանաչողական, հաղորդակցման, հուզական ոլորտներում տեղի ունեցող նշանակալի փոփոխությունները իրենց ուրույն ազդեցությունն են ունենում երեխայի հուզականային ոլորտների զարգացման վրա: Դրանք հաճախ են արտահայտվում վախերով և տագնապներով, ուստի հենց այս տարիքից պետք է համապատասխան մանկավարժական միջամտություն կիրառել՝ այդ հուզական վիճակներին ճիշտ արձագանքելու հոգեբանական վիճակներ ձևավորելու համար:

Տազնապայնության գործոնը առավել արտահայտված ազդեցություն ունի տարբեր զարգացման առանձնահատկություններ ու հապաղումներ ունեցող երեխաների հուզական ոլորտի վրա: Կրթական հաստատություններում նրանց ընդունված է անվանել կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաներ (ԿԱՊԿՈՒ): Այս հանգամանքը ոչ միշտ է հաշվի առնվում այդ երեխաների կրթության կազմակերպման գործընթացում, որտեղ պետք է որոշակի աշխատանքներ իրականացվեն հատկապես տազնապայնի հաղթահարման ուղղությամբ, ինչն էլ նվազեցնում է իրականացվող աշխատանքների արդյունավետությունը: Վերը նշված հանգամանքները որոշում են հիմնահարցի արդիականությունը, նրա տեսական և գործնական նշանակությունը:

Չետագոտության արդիականությունն ակնհայտ է դարձնում նաև այն հանգամանքը, որ տարբեր ներառական կրթություն իրականացնող ուսումնական հաստատություններում մասնագետների առջև խնդիր է ծագում ստեղծել տազնապայնի կանխարգելման և հաղթահարման համապատասխան մոտեցումներ, որոնք հնարավոր կլինի արդյունավետորեն կիրառել հավասարաչափ բոլոր երեխաների հետ՝ առանձնահատուկ ուշադրության կենտրոնում պահելով երեխաների առանձնահատկություններից բխող տազնապայնի հաղթահարման հիմնախնդիրը: Մինչդեռ, մինչ օրս մշակված չեն ԿԱՊԿՈՒ ն/դ տարիքի երեխաների տազնապայնի

հաղթահարմանն ուղղված ծրագրեր, մեթոդական ուղեցույցներ, ինչն էլ իր հերթին ավելի է բարդացնում այս երեխաների հետ աշխատող մասնագետների աշխատանքը:

Հիմք ընդունելով վերոհիշյալը կարող ենք նշել, որ զարգացման առանձնահատկություններ ունեցող երեխաների տազնապների հաղթահարման մեթոդների ու միջոցների մշակումն ու փորձարարական ճանապարհով դրանց արդյունավետության հիմնավորումն այսօր առավել քան արդիական է և ունի կարևոր տեսական ու գործնական նշանակություն:

Չետագոտության նպատակն է բացահայտել ԿԱՊԿՈՒ երեխաների տազնապայնության առանձնահատկությունները, դրանց առաջացման պատճառներն ու հաղթահարման ուղիները:

Չետագոտության օբյեկտը ԿԱՊԿՈՒ երեխաների տազնապների հաղթահարման գործընթացն է:

Չետագոտության խնդիրները: Վերը նշված նպատակին հասնելու համար սահմանվել են հետևյալ խնդիրները.

- ուսումնասիրել ու վերլուծել մասնագիտական գրականության մեջ և գործնականում առկա ժամանակակից մոտեցումները՝ հետազոտվող հիմնախնդրի վերաբերյալ:
- բացահայտել տազնապայնության յուրահատկությունները հետազոտվող խմբում:
- մշակել զարգացման առանձնահատկություններ ունեցող երեխաների տազնապների հաղթահարման ծրագիր, և փորձարարությամբ հիմնավորել դրա կիրառման արդյունավետությունը:

Չետագոտության մեթոդները: Չետագոտության մեջ առաջադրված հիմնախնդրի լուծման նպատակով օգտագործվել են հետևյալ մեթոդները.

գ հիմնախնդրին վերաբերող գիտամեթոդական գրականության ուսումնասիրություն,

գ մանկավարժների աշխատանքային փորձի ընդհանրացում,

գ հոգեբանական հետազոտման էմպիրիկ մեթոդներ՝ դիտում, զրույց, անկետավորում, թեստավորում

գ մաթեմատիկական վիճակագրության մեթոդներ

Չեզոքության տեսական նշանակությունը: Չեզոքության ընթացքում կատարված տեսական ընդհանրացումները և իրականացված գիտափորձի արդյունքները թույլ են տալիս բացահայտել ԿԱՊԿՈՒ նախադպրոցական տարիքի երեխաների տազնապների առանձնահատկությունները՝ դրանց ինտենսիվության, ախտաբանական բաղադրիչի, թեմատիկայի, օբյեկտի առկայության ու ծագման տեսանկյունից, և հիմնավորել դրանց հաղթահարման գործընթացների առանձնահատկությունները: Չեզոքության նյութերը հարստացնում են հատուկ հոգեբանությունը և հատուկ մանկավարժությունը՝ տազնապների հաղթահարման նոր մոտեցումներին, մեթոդներին վերաբերող տվյալներով և փորձարարական արդյունքներով:

ԿԱՊԿՈՒ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՏԱԳՆԱԴՊԱՅՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿԻ ՌԻՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

Չեզոքության խնդրի վերաբերյալ հոգեբանական և մանկավարժական գրականության վերլուծության վրա հիմնված հետազոտական խնդիրները լուծելու համար կազմակերպվել է փորձարարական աշխատանք՝ պարզելու ուսումնական հաստատության ուսուցիչ-դեֆեկտոլոգի աշխատանքում երեխաների տազնապայնությունը հաղթահարելու աշխատանքների կազմակերպման առանձնահատկությունները:

Չեզոքության ընթացքը.

1. Փորձարարակն նպատակով ընտրել ենք անհրաժեշտ մեթոդական միջոցները:
2. Ձևավորել ենք ԿԱՊԿՈՒ (տարբեր զարգացման առանձնահատկություններ ունեցող) երեխաներից երկու ընտրանք խումբ՝ փորձարարական (ԸՓ) և ստուգիչ (ԸՍ):
3. Օգտագործելով ընտրված մեթոդները, երկու խմբերում որոշել ենք փորձի մասնակիցների տազնապայնության աստիճանը:
4. Կատարել ենք արդյունքների վերլուծություն ընտրանքային խմբերի տազնապայնության սկզբնական վիճակի վերաբերյալ:

5. Հետազոտության վերլուծության արդյունքների հիման վրա մշակել ենք շտկողական ազդեցության համալիր ծրագիր՝ ուղղված ԿԱՊԿՈՒ երեխաների տազնապայնության հաղթահարմանը:

Փորձարարական փուլում հետազոտությունն իրականացվել դիտումը, զրույցը, մաթեմատիկական վերլուծությունը մեթոդների միջոցով: Հետազոտությունն իրականացվել է հաստատության հոգեբանի աջակցությամբ:

Ուսումնասիրության սկզբնական շրջանում հաստատության հոգեբանի հետ յուրաքանչյուր երեխայի համար կազմվել է անհատական վերլուծական քարտ տազնապայնության նշանները պարզելու համար (սմուշը ներկայացված է **Աղյուսակ 1-ում**), որտեղ մուտքագրվել են դիտման արդյունքները:

Աղյուսակ 1.

Անհատական հետազոտական քարտ նախատեսված հետազոտության մասնակից երեխաների շրջանում տազնապայնության նշանների դրսևորումները վերահսկելու համար

<i>Երեխայի անունը</i>	
Դիտարկման չափանիշ	Դիտարկման արդյունքները
<i>Տազնապայնության դրսևորում</i>	
<i>Դժվարություն (անհնարիություն) կենտրոնացումը որոշակի օբյեկտի (օբյեկտի) կամ երևույթի վրա</i>	
<i>Մկանների լարվածության առկայությունը</i>	
<i>Քնի խանգարում</i>	
<i>Դյուրագրգռություն</i>	

Ուսումնասիրության երկրորդ փուլում անցկացվեց զրույց, որի նպատակն էր պարզել երեխաների վախերի ու տազնապաների պատճառներն ու առանձնահատկությունները: Արդյունքները ևս արձանագրվել են հետազոտական քարտում:

Երրորդ փուլում իրականացվել են վերլուծական աշխատանքներ:

Ստուգման փուլում կիրառվել են այնպիսի մեթոդներ, ինչպիսիք են.

- տազնապայնության փորձություն, որի հեղինակներն են Ռ. Թամլետնը, Մ. Դորկին և Վ. Ամենը.

- գրաֆիկական թեստեր՝ (Կակտուսե և Նկարել մարդե)՝ ուղղված երեխաների մոտ ազդեսիայի և տազնապայնության մակարդակի հայտնաբերմանը:

Տազնապայնության թեստ ,Ընտրեք ճիշտ մարդուն (տե՛ս Հավելված 1):

Այս թեստը թույլ է տալիս վերլուծել 4-7 տարեկան երեխայի մոտ տազնապայնության մակարդակը՝ կապված կյանքի բնորոշ որոշակի իրավիճակների, այլ մարդկանց (մեծահասակների և հասակակիցների) հետ կապի հետ:

Փորձարարական նյութը պարունակում էր 14 նկար, որոնցից յուրաքանչյուրը պատկերում էր երեխաների կյանքի համար տիպիկ իրավիճակ: Յուրաքանչյուր նկար կատարվել է երկու տարբերակով. աղջկա համար, այս դեպքում, նկարում պատկերված է եղել աղջիկ, իսկ տղայի համար, համապատասխանաբար, նկարում պատկերված է տղա: Միևնույն ժամանակ, երեխայի դեմքը նկարում գծված չէ, այլ միայն գլխի ուրվագիծը: Յուրաքանչյուր այդպիսի նկար լրացվում է երեխայի գլխի երկու գծագրերով, չափերով, որոնք համապատասխանում են նկարում ցույց տրված դեմքի տրամագծին: Լրացուցիչ գծանկարներից առաջինը ցույց էր տալիս ուրախ դեմք, իսկ երկրորդը՝ տխուր:

Գծանկարները փորձի մասնակիցներին ցույց են տրվել խիստ հաջորդականությամբ, մեկը մյուսի հետևից: Փորձի յուրաքանչյուր մասնակցի հետ զրույցն անցավ անհատապես ուսուցչի սենյակում: Ուսուցչուհին ցույց է տալիս նկարը և հարցնում.. Ի՞նչ եք կարծում, երեխան կունենա ուրախ՞, թե՞ տխուր պատկեր: Նկար 1-ին և այլն (տե՛ս Հավելված 1):

Երեխայի տխուր կամ ուրախ դեմքի պատկերի իրավիճակը, ինչպես նաև նրա կարծիքները գրանցվել են հատուկ արձանագրության մատյանի մեջ և այնուհետև ենթարկվել վերլուծության, որն իրականացվել է երկու ձևերով՝ քանակական և որակական:

Այս տեխնիկայի կիրառման արդյունքների հիման վրա հաշվարկվել է յուրաքանչյուր երեխայի երեխայի տազնապայնության ինդեքսը, որը հավասար է հուզականորեն բացասական իրավիճակների քանակի հարաբերակցությանը՝ գծագրերի ընդհանուր քանակի հետ արտահայտված տոկոսային հարաբերությամբ: Տազնապայնության ինդեքսը հաշվարկելու բանաձևը ներկայացված է Նկար 1-ում:

Հուլյանության համագումար

Բացասական իրավիճակ

$$\frac{\text{-----}}{\text{Ընդհանուր}} = \text{-----} \times 100\%$$

Նկար 1. Տազնապայնության ինդեքսը հաշվարկելու բանաձև

Առաջին միջոցը կիրառելուց հետո ստացված տվյալները ներկայացված են **Աղյուսակ 2-ում**:

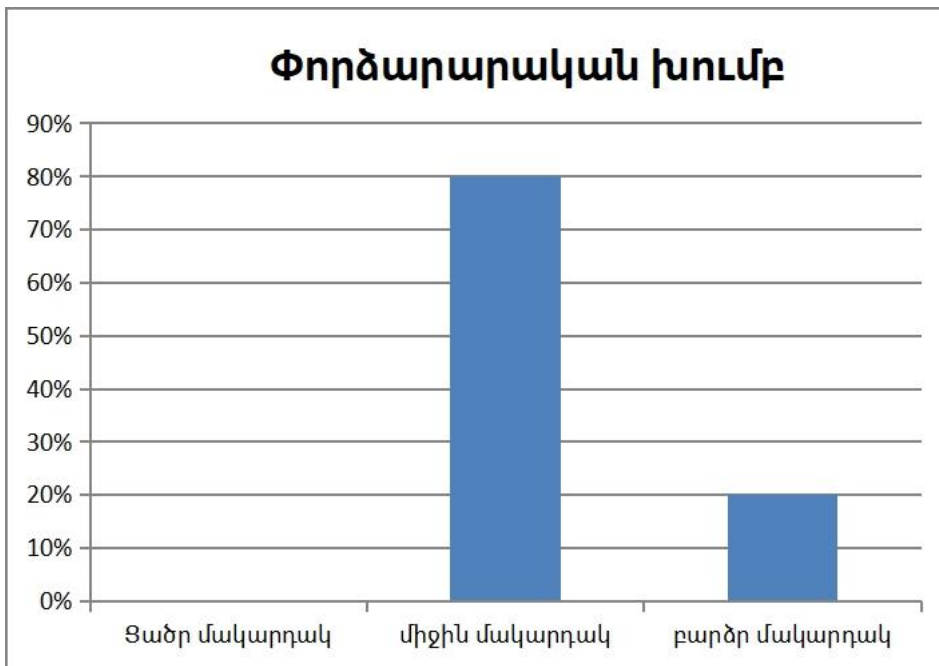
Աղյուսակ 2: Փորձարարական խմբի երեխաների տազնապայնության ինդեքսի ցուցիչները

Երեխայի համարը	Տազնապայնության ցուցիչ %-ով
ԸՓ 1	21%
ԸՓ 2	43%
ԸՓ 3	50%
ԸՓ 4	36%
ԸՓ 5	50%
ԸՓ 6	78%
ԸՓ 7	64%
ԸՓ 8	21%
ԸՓ 9	36%
ԸՓ 10	43%

Գնահատումն իրականացվել է ըստ հետևյալ ցուցանիշների: Այն երեխաները, որոնց տազնապայնության ինդեքսը.

- 50% -ից բարձր է, նշանակվեց տազնապայնության բարձր մակարդակ.
- 20-ից 50% միջակայքում՝ միջին մակարդակ;
- 0-ից 20% - տազնապայնության ցածր մակարդակ:

Ըստ «Տազնապայնության փորձի» փորձարարական խմբի մասնակիցների փորձի արդյունքները ներկայացված է նկ 2-ում:

Նկար 2 Հաստատման փուլում փորձարարական խմբի երեխաների մոտ տազնապայնության ծանրության աստիճանը՝ ըստ տազնապայնության թեստի մեթոդի (% -ով)

Այս գծապատկերները հստակ ցույց են տալիս, որ փորձարարական խմբի երեխաների շրջանում գերակշռում է միջին մակարդակի տազնապայնություն ունեցող երեխաների քանակը և կազմում է մասնակիցների ընդհանուր թվի 80% -ը: Փորձարարական խմբի մասնակիցների 20%-ը տազնապայնության բարձր մակարդակ ուներ: Ցածր մակարդակ չի հայտնաբերվել որևէ մեկի մոտ:

Բարձր մակարդակի տազնապայնություն ունեցող երեխաների մոտ դրա բարձրագույն մակարդակը արտահայտվում է երեխաների միջև հարաբերությունների սիմուլյացիոն իրավիճակներում, ինչպիսիք են՝ ,խաղ փոքր երեխաների հետ, ,օբյեկտի հանդեպ ագրեսիայի դրսևորում, ,Ավելի մեծ երեխաների հետ խաղալ, ,Ագրեսիվ հարձակում, ,Մեկուսացում:

Այն երեխաները, ովքեր ունեցել են տազնապայնության միջին մակարդակ, թեստավորման ընթացքում կատարել են նաև բացասական օրինաչափությունների

իրավիճակ, սակայն դրանց քանակական կազմի առումով իրավիճակն ավելի փոքր է: Հարկ է նշել, որ միջին մակարդակ ունեցող երեխաների մոտ տազնապայնությունն ավելի քիչ է արտահայտվում այն իրավիճակներում, որոնք կարգավորում են երեխաների միջև հարաբերությունները, ավելի հաճախ ծնողների և երեխաների փոխհարաբերությունները դրա աղբյուրն են:

Վերլուծական հետազոտության ընթացքում առաջին մեթոդով երեխաների վարքագիծը դիտելու արդյունքները ցույց տվեցին, որ երեխաները, ովքեր ունենին և՛ բարձր, և՛ միջին մակարդակի տազնապայնություն, չափազանց լարված էին:

Այսպիսով, փորձարարական խմբի բարձր մակարդակ ունեցող երեխաների տազնապայնության պատճառները ծնող-երեխա հարաբերությունների, ինչպես նաև ,երեխա-երեխա հարաբերությունների խնդիրներ են:

Տազնապայնության միջին մակարդակ ունեցող երեխաների մոտ դրա առաջացման պատճառները երեխաների միջև հարաբերություններ կառուցելու անկարողության մեջ են: Հաշվի են առնվել վերահսկողական խմբի երեխաների տազնապայնության ինդեքսի ցուցանիշները և ներկայացրել ենք դրանք Աղյուսակ 3-ում:

Աղյուսակ 3. Ստուգիչ խմբի երեխաների տազնապայնության ինդեքսի ցուցիչները

Երեխայ կողը	Տազնապայնության ցուցիչ %-ով
ԸՍ 1	36%
ԸՍ 2	43%
ԸՍ 3	57%
ԸՍ 4	35%
ԸՍ 5	50%
ԸՍ 6	43%
ԸՍ 7	28%
ԸՍ 8	14%
ԸՍ 9	36%
ԸՍ 10	43%

Ստուգիչ խմբում, ըստ տազնապայնության ինդեքսի, նրանք նույնպես բաժանվել են երեք խմբի.

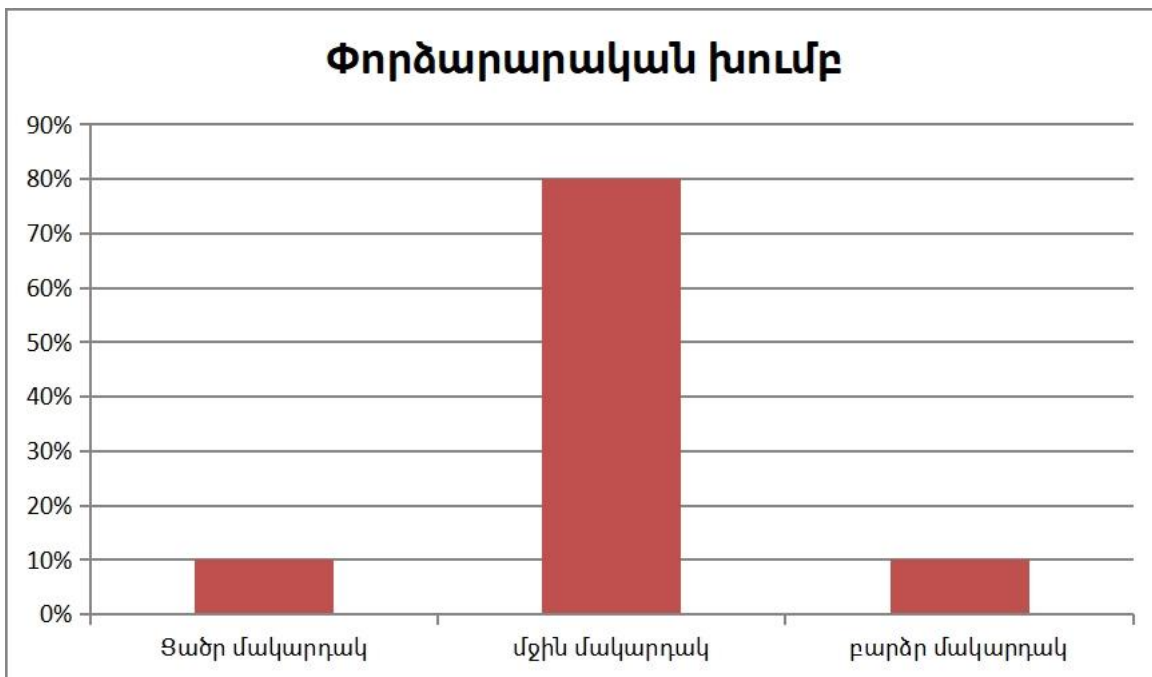
Առաջին խմբում ընդգրկված էին բարձր մակարդակի տազնապայսնության ինդեքս ունեցող երեխաներ: Նրանց թիվը կազմում էր ստուգիչ խմբի երեխաների ընդհանուր թվի 10% -ը:

Երկրորդ խմբում ընդգրկված էին միջին տազնապայսնության մակարդակ ունեցող երեխաներ, նրանց թիվը կազմում էր 80%:

Երրորդ խմբում ընդգրկված էին ցածր տազնապայսնություն ունեցող երեխաներ, նրանք կազմում էին երեխաների ընդհանուր թվի 10% -ը:

Ներկայացնենք ստուգիչ խմբի մասնակիցներին պարզելու փորձի արդյունքները՝ օգտագործելով Տազնապայսնության թեստի մեթոդը նկար 3-ում:

Նկար 3. *Ստուգիչ խմբի երեխաների մոտ տազնապայսնության ծանրության աստիճանը՝ ըստ որոշման փուլում տազնապայսնության թեստի մեթոդի (% -ով)*

Այս գծապատկերները հստակ ցույց են տալիս, որ վերահսկող խմբի երեխաների շրջանում գերակշռում են միջին մակարդակի տազնապայսնություն ունեցող երեխաները: Նրանց թիվը կազմել է հարցվածների ընդհանուր թվի 80% -ը:

Ստուգիչ խմբում տազնապայսնության բարձր ու ցածր մակարդակ ունեցող երեխաների ընդհանուր տոկոսը յուրաքանչյուրը 10% է:

Միջին տազնապայնության մակարդակ ունեցող երեխաների առաջադրանքը կատարելու գործընթացում տազնապայնության ամենաբարձր մակարդակը սիմուլյացիոն իրավիճակներում դրսևորվում է երեխաների միջև հարաբերությունները:

Ցածր տազնապայնություն ունեցող նկարներում պատկերված իրավիճակները դիտելիս, երեխայի մոտ գերակշռում էին մեծ թվով դրական հուզական իրավճակի իրավիճակներ, որոնք շատ ավելին էին, քան բացասական հուզական իրավիճակի իրավիճակները:

Այսպիսով, համեմատելով փորձարարական և ստուգիչ խմբերի երեխաների վերլուծական արդյունքները, արվել են հետևյալ եզրակացությունները.

- փորձարարական խմբի և հսկողության բարձր մակարդակի վերահսկող խմբի երեխաների մոտ հատուկ պրոյեկտիվ նշանակություն ունեցող նկարներում գերակշռում է բացասական հուզական իրավիճակը (,Հագնվել, ,Մենակ պառկել անկողնում, ,Երեխա և մայրե, ,Լվացվել, ,Անտեսվել): ;
- երկու խմբերում բացասական հուզական իրավիճակը գերակշռում է ,երեխա - երեխաե հարաբերությունը կարգավորող իրավիճակներում, քան ,երեխա - մեծահասակե իրավիճակում բացասական հուզական իրավիճակը:

Փորձարարական խմբի և ստուգիչ խմբի միջին տազնապայնության մակարդակ ունեցող երեխաները բացասական հուզական իրավիճակներ են կատարել հիմնականում ,երեխա-երեխաե հարաբերությունները կարգավորող իրավիճակներում: ,Երեխա - մեծահասակե իրավիճակներում իրավիճակը քիչ էր արտահայտված:

Երեխաները հատուկ պրոյեկտիվ նշանակությամբ նկարների մեջ կատարում էին նաև բացասական հուզական իրավիճակներ, բայց դրանք ավելի փոքր էին` համեմատած բարձր մակարդակի տազնապայնություն ունեցող երեխաների բացասական հուզական ընտրության հետ:

Ցածր մակարդակի տազնապայնություն ունեցող ստուգիչ խմբի երեխաների մոտ գերակշռում էին դրական հուզական իրավիճակները:

Փորձարարական խմբում տազնապայնության ցածր մակարդակով երեխաներ չեն եղել:

Ամփոփելով մտավոր զարգացման խանգարում ունեցող երեխաների տազնապայնության հաստատման ուսումնասիրության արդյունքները, կարելի է ասել, որ 6-7 տարեկան երեխաների տազնապայնության մակարդակը միջին և բարձր ցուցանիշներ ունի:

Փորձարարական խմբի բարձր տազնապայնության երեխաների կողմից առաջադրանքի կատարման գործընթացում, ինչպես նաև պարզող փորձի ընթացքում գերակշռում էր հատուկ պրոյեկտիվ նշանակությամբ գծագրերի բացասական հուզական իրավիճակը, բայց այս իրավիճակը թվով ավելի փոքր էր: Երեխաների նույն խմբում բացասական հուզական ընտրության նվազում է նկատվել այն իրավիճակներում, որոնք մոդելավորում են ,երեխա-երեխա հարաբերությունները:

Փորձարարական խմբի միջին տազնապայնության մակարդակի երեխաների փորձարկման գործընթացում իրավիճակը նվազում է հիմնականում ,երեխա-երեխա հարաբերությունը մոդելավորող իրավիճակներում: Նաև նվազել է գծագրերի բացասական իրավիճակը, որոնք հատուկ պրոյեկտիվ նշանակություն ունեն ,երեխա - մեծահասակ հարաբերությունը սիմուլյացիոն իրավիճակներում:

Այսինքն՝ տազնապայնության միջին մակարդակ ունեցող երեխաների, ինչպես նաև բարձր մակարդակ ունեցող երեխաների խմբում նույն մակարդակի տազնապայնության պայմաններում հայտնաբերվել է բացասական հուզական ընտրության նվազում: Դա նշվում է տոկոսների փոփոխությամբ:

Տազնապայնության թեստ (Պ.Տեմպլի, Մ.Դորկի և Վ.Ամենի) (հավելված 1):

Արդյունքները ներկայացված են Աղյուսակ 5-ում:

Աղյուսակ 5

Փորձարարական խմբի երեխաների տազնապայնության ինդեքսի ցուցիչները (ստուգիչ փորձ)

	Երեխայի անուն, ազգանուն	Տազնապայնության ցուցիչ %-ով
	ԸՓ 1	14%
	ԸՓ 2	36%
	ԸՓ 3	43%
	ԸՓ 4	28%
	ԸՓ 5	43%
	ԸՓ 6	71%
	ԸՓ 7	57%

	ԸՓ 8	14%
	ԸՓ 9	28%
	ԸՓ 10	36%

Այսպիսով, վերահսկողական փորձի արդյունքները ցույց տվեցին տազնապայնության բարձր մակարդակի շրջանակներում բացասական հուզականության նվազում:

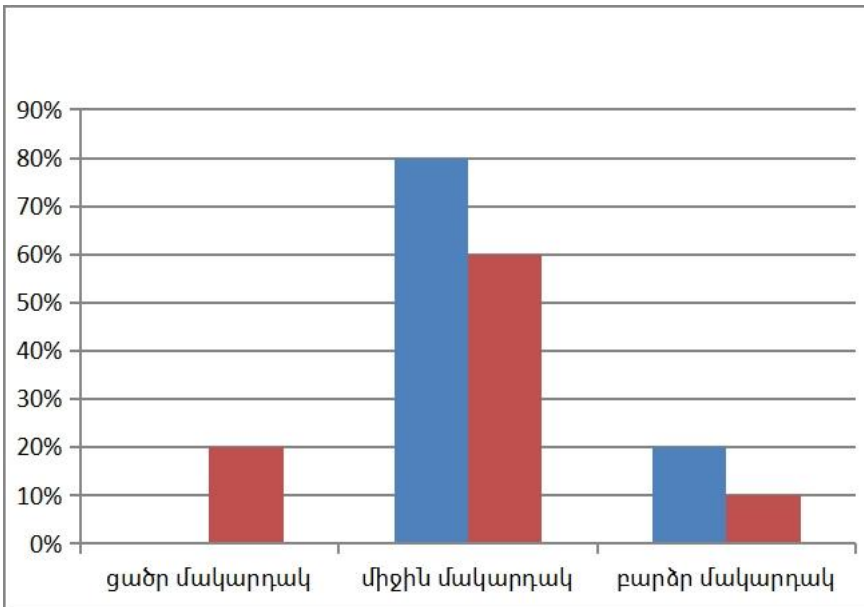
Փորձարարական խմբի բարձր տազնապայնության երեխաների կողմից առաջադրանքի կատարման գործընթացում, ինչպես նաև պարզող փորձի ընթացքում գերակշռում էր հատուկ պրոյեկտիվ նշանակությամբ գծագրերի բացասական հուզական իրավիճակը, բայց այս իրավիճակը թվով ավելի փոքր էր: Երեխաների նույն խմբում բացասական հուզական ընտրության նվազում է նկատվել այն իրավիճակներում, որոնք մոդելավորում են ,երեխա-երեխա հարաբերությունները:

Փորձարարական խմբի միջին տազնապայնության մակարդակի երեխաների փորձարկման գործընթացում իրավիճակը նվազում է հիմնականում ,երեխա-երեխա հարաբերությունը մոդելավորող իրավիճակներում: Նաև նվազել է գծագրերի բացասական իրավիճակը, որոնք հատուկ պրոյեկտիվ նշանակություն ունեն ,երեխա - մեծահասակ հարաբերությունը սիմուլյացիոն իրավիճակներում:

Այսինքն՝ տազնապայնության միջին մակարդակ ունեցող երեխաների, ինչպես նաև բարձր մակարդակի տազնապայնություն ունեցող երեխաների խմբում նույն մակարդակի տազնապայնության պայմաններում հայտնաբերվել է բացասական հուզական ընտրության նվազում: Դա նշվում է տոկոսների փոփոխությամբ: Տվյալների մշակման ընթացքում փորձարարական խմբի երեխաների մոտ հայտնաբերվել է տազնապայնության ցածր մակարդակ, որը չի գրանցվել փորձի պարզման փուլում (20%), ինչը ցույց է տալիս կատարված աշխատանքի արդյունավետությունը: (Նկար 3):

Ստուգիչ փորձի արդյունքները արձանագրել են որակի ցուցանիշների փոփոխություններ: Առաջադրանքը կատարելու գործընթացում երեխաներն ավելի քիչ սթրես և տազնապ են ապրում և ավելի քիչ ուղղումներ են կատարել:

Հաստատող փորձի արդյունքները. Փորձարարական խումբ: Տազնապայնության թեստ (Պ. Տեմպլի, Մ. Դորկի և Վ. Ամենի) (Նկար 3):

Նկար: 4. Տազնապայնության ծանրության մակարդակը ըստ ստուգման փորձի (Պ.Տեմպի, Մ.Դորկի և Վ.Ամենի) (% -ով)

Վերլուծելով ստացված տվյալները՝ մենք տեսնում ենք, որ ԿԱՊԿՈՒ երեխաների տոկոսը, ովքեր ունեն միջին մակարդակի տազնապայնություն, փոխվել է 80% -ից 60%:

Փորձարարական խմբում տազնապայնության բարձր մակարդակը նվազել է մինչև 10%:

Փորձարարական խմբում, պարզելու և վերահսկելու չափումների ժամանակ, հայտնաբերվել է էական տեղաշարժ (հավելված 8):

Այս փոփոխությունները, մեր կարծիքով, տեղի են ունեցել առարկաների մոտ տազնապայնությունը հաղթահարելու ուղղությամբ մեր ուղղիչ աշխատանքների շնորհիվ: Վերահսկիչ փորձի արդյունքները արձանագրել են որակի ցուցանիշների փոփոխություններ: Առաջադրանքը կատարելու գործընթացում երեխաներն ավելի քիչ սթրես և տազնապայնություն են ապրում և ավելի քիչ ուղղումներ են կատարել:

Վերահսկիչ խմբում տազնապայնության ինդեքսի կրկնակի ուսումնասիրության արդյունքները ներկայացված են Աղյուսակ 6-ում:

Աղյուսակ 6. Ստուգողական խմբի տազնապայնության ինդեքսի ցուցիչները

Երեխայի կոդ	Տազնապայնության ցուցիչ %-ով
ԸՍ1	36%

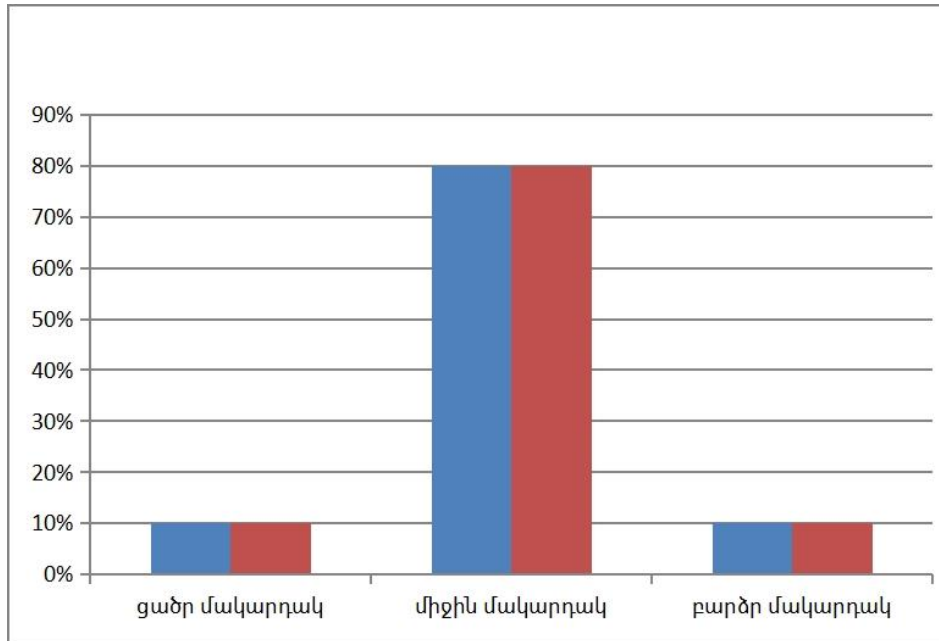
	ԸՍ 2	43%
	ԸՍ 3	57%
	ԸՍ 4	35%
	ԸՍ 5	50%
	ԸՍ 6	43%
	ԸՍ 7	28%
	ԸՍ 8	14%
	ԸՍ 9	36%
	ԸՍ 10	43%

Վերահսկիչ գիտափորձի ժամանակ, բարձր մակարդակի տազնաապայնությունն ունեցող երեխաները հայտնաբերել են առավելագույն քանակի բացասական հուզական իրավիճակ երեխաներ-երեխա փոխհարաբերությունները մոդելավորող իրավիճակներում (,Խաղ փոքր երեխաների հետե, ,Խաղ ավելի մեծ երեխաների հետե, ,Ագրեսիվ հարձակում): Բացասական իրավիճակ կա նաև ,երեխա - մեծահասակե հարաբերությունը մոդելավորող իրավիճակներում ,Եկատողությունե, ,Անտեսումե): Գոյություն ունի նաև գծագրերի բացասական իրավիճակ, որոնք ունեն հատուկ պրոյեկտիվ նշանակություն:

Տազնաապայնության միջին մակարդակ ունեցող երեխաների առաջադրանքը կատարելու գործընթացում տազնաապայնության ամենաբարձր մակարդակը դրսևորվում է ,երեխա-երեխաե հարաբերությունը մոդելավորող իրավիճակներում: Տազնաապայնության մակարդակը զգալիորեն ցածր է այն նկարներում, որոնք մոդելավորում են ,երեխա-մեծահասակե հարաբերությունները և այն գծանկարներում, որոնք ունեն հատուկ պրոյեկտիվ նշանակություն: Տազնաապայնության ցածր մակարդակ ունեցող երեխաներն ունեցել են ամենամեծ քանակությամբ դրական հուզական իրավիճակներ՝ շատ ավելին, քան բացասական հուզական իրավիճակները: Հաստատող փորձի արդյունքները. Վերահսկիչ խումբ: Տազնաապայնության թեստ (Պ. Տեմպի, Մ. Դորկի և Վ. Ամենի), (Նկար 4):

Նկար: 5. Տազնապայնության ծանրության մակարդակը ըստ հսկողության

փորձի (Պ. Տեմալի, Մ. Դորկի և Վ. Ամենի) (% -ով)

Գծապատկերում հստակ երևում է, որ հսկողական փորձի ընթացքում երեխաների այս խմբի արդյունքները չեն փոխվել: Բացահայտվել է տազնապայնության

միջին մակարդակ ունեցող երեխաների 80% -ը, բարձր մակարդակի տազնապայնություն ունեցող երեխաների 10% -ը և ցածր մակարդակի տազնապայնություն ունեցող երեխաների 10% -ը: (Նկար 4)

Այսպիսով, համեմատելով հսկիչ փորձի արդյունքները այս մեթոդի միջոցով պարզելու փորձի հետ, մենք եկանք այն եզրակացության, որ բարձր մակարդակի տազնապայնություն ունեցող փորձարարական խմբի երեխաները այս մակարդակում ունեցել են բացասական հուզական ընտրության նվազում: Բացահայտվել է նաև տազնապայնության ցածր մակարդակ ունեցող երեխաների խումբ (20%), ինչը վկայում է իրականացված ձևավորման արդյունավետության մասին:

Ըստ ագրեսիայի և տազնապայնության մակարդակի հայտնաբերման գրաֆիկական թեստի Մ.Ա. Պանֆիլովայի ,Կակտուսը՝ վերահսկման փուլում ստացել է հետևյալ արդյունքները (հավելված 2):

Վերլուծության արդյունքները ցույց տվեցին, որ բարձր մակարդակի տազնապայնություն ունեցող փորձարարական խմբի երեխաների նկարներում որակական փոփոխություններ են նկատվել: Ներկայացված հարցերի պատասխանների բովանդակությունը չի փոխվել:

Նկարչության ընթացքում երեխաներն ավելի վստահ էին իրենց ունակությունների վրա:

Այսպիսով, համեմատելով վերլուծության արդյունքները ստուգման և որոշման փուլերի համար, կարելի է եզրակացնել, որ ստուգիչ խմբի երեխաների նկարները պարունակում են նույն հատկանիշները: Ընդհակառակը, փորձարարական խմբի երեխաների նկարներում նկատվում է պարզող փուլում նկատվող հատկությունների նվազում: Բացի այդ, փորձարարական խմբի երեխաները փոփոխություններ են ցույց տվել նկարչության գործընթացում: Երեխաները դարձել են ավելի ինքնուրույն, նրանց ինքնավստահությունը մեծացել է:

Ստացված արդյունքների, ինչպես նաև օգտագործված վիճակագրական չափանիշների վերլուծությունը թույլ է տալիս նշել հետևյալը.

1. Փորձից հետո փորձարարական խմբում տազնապայնության մակարդակը նվազել է միջինը 30% -ով:
2. Տազնապայնությունը հաղթահարելու ուղղիչ աշխատանքների ընթացքում ԿԱՊԿՈՒ Երեխաները ստացան գիտելիքների, հմտությունների և փորձի պաշար՝ առօրյա կյանքում սթրես-տրավմատիկ իրավիճակները ինքնուրույն հաղթահարելու համար:
3. Մեր կողմից իրականացված փորձարարական աշխատանքի արդյունքները ապացուցում են մեր կողմից կազմված ուղղիչ դասերի համալիրի արդյունավետությունը ԿԱՊԿՈՒ Երեխաների տազնապայնությունը հաղթահարելու համար:

ԿԱՊԿՈՒ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ՏԱԳՆԱՊԱՅՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՂԹԱՀԱՐՄԱՆ ՄԵԹՈԴՆԵՐԸ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

Չարգացման առանձնահատկություններ ունեցող խանգարում ունեցող երեխայի հետ մանկավարժական աշխատանքները կազմակերպելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ այս երեխաների զարգացման դինամիկան ընթանում է նույն օրինաչափություններով, ինչ իրենց բնականոն զարգացում ունեցող հասակակիցներինը, պարզապես առավել դանդաղ տեմպերով: Ցանկալի է տարվա մեջ մի քանի անգամ՝ ուսումնական տարվա սկզբին, մեջտեղում և վերջում, մանկավարժը տարբեր միջոցներով գնահատի այս երեխաների զարգացման գործընթացը՝ ըստ վերևում նշված ցուցանիշների և ոլորտների, ինչը թույլ կտա հստակ պատկերացում ունենալ, թե ինչ ուղղություններով է անհրաժեշտ կազմակերպել աշխատանքները:

Աշխատանքները պլանավորելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել, երեխայի մոտակա զարգացման գոտիներ, այսինքն՝ երեխայի կողմից մեծահասակի աջակցությամբ յուրացվող գիտելիքների և կարողությունների սահմանագիծը:

Ստորև ներկայացվում են մի քանի մեթոդական խորհուրդներ, որոնք կօգնեն մանկավարժին զարգացման առանձնահատկություններ ունեցող խանգարում ունեցող երեխաների հետ աշխատանքները կազմակերպել առավել արդյունավետ կերպով.

- Երեխայի՝ հարմարման շրջանի ընթացքում անհրաժեշտ է ռեժիմային գործընթացում ճկուն լինել հաշվի առնելով նրա զարգացման առանձնահատկություններ ունեցող առանձնահատկությունը, տարիքը:

- Երեխաների հանդեպ պետք է ցուցաբերել անհատական մոտեցում, սակայն դա չպետք է այնքան ընդգծված իրականացվի, որ երեխայի հանդեպ առանձնահատուկ վերաբերմունքը հստակ նկատելի լինի մյուս երեխաների համար:

- Երեխաների հետ հաղորդակցվելիս խոսել հնարավորինս արտահայտիչ և հուզականորեն ընդգծված խոսքով, որպեսզի հնարավոր լինի գրավել երեխաների ուշադրությունը և շարժել հետաքրքրությունը:

- Իրականացվող աշխատանքներում մեծ տեղ հատկացրեք ծնողների հետ համագործակցությանը: Աշխատանքը կառուցեք այնպես, որ երկու կողմից երեխային միասնական պահանջներ ներկայացվեն:

- Երեխային տրամադրվող տեղեկատվությունը փորձեք փոխանցել՝ օգտագործելով հնարավորինս շատ զգայարաններ (տեսողական, լսողական, համի, հոտի, շոշափողական): Հատկապես շատ օգտագործեք տեսողական խթանիչներ՝ կիրառելով պայծառ, գունեղ, իրականին հնարավորինս մոտ պատկերներ և տեսանյութեր:

- Երեխաների պատրաստած աշխատանքները ցուցադրեք տեսանելի վայրում, որը հասանելի կլինի թե՛ ծնողներին, թե՛ երեխաներին, ինչը կխթանի նրանց հետաքրքրությունն ու մոտիվացիան: Ծնողների հետ քննարկեք երեխայի հաջողությունները:

- Երեխայի հետ փորձեք պահել մարմնական կոնտակտ՝ շոյեք այտը, գլուխը, բռնեք ձեռքը, մեջքին կամ ուսին խրախուսող դիպչեք, գրկեք երեխային: Սա հատկապես կարևոր է երեխայի հարմարման փուլում: Կարելի է միացնել հանգիստ երաժշտություն ցածր ձայնով, ինչը կօգնի հանգստանալ երեխային:

- Ստեղծեք այնպիսի իրավիճակներ, որ երեխան ավելի շատ ծիծաղի, դրսևորի դրական հույզեր. կարելի է կիրառել զվարճալի խաղալիքներ, հրավիրել ,հյուրերե՛՛ ծաղրածուներ, արջուկ, նապաստակ, աղվես:

- Աշխատանքի ընթացում ուշադիր եղեք երեխայի վարքի փոփոխություններին՝ լռությանը, հանգստությանը, պասիվությանը, ագրեսիային, ուրախությանը և այլն: Դա ձեզ հնարավորություն կտա հասկանալ երեխայի վարքի փոփոխությունների պատճառները և հետագայում կանխատեսել երեխայի վարքը:
- Ուշադրություն դարձրեք, որ երեխան մասնակցի բոլոր պարապմունքներին՝ ուղղված երեխաներին շրջապատող աշխարհի վերաբերյալ գիտելիքների և ընդհանրացված համակարգի պատկերացումների ձևավորմանը, ճանաչողական գործունեության զարգացմանը, գործունեության բոլոր ձևերի անցկացմանը:
- Սովորեցրեք ճանաչել և անվանել մարմնի մասերը, մրգերի, բանջարեղենի, կենդանիների, տրանսպորտի, կահույքի, խաղալիքների և շրջապատող կենցաղային իրերի անուններ:
- Ներգրավեք երեխային պարապմունքին ամբողջ խմբի հետ միասին, կիրառեք շատ դիդակտիկ պարագաներ:
- Տարբեր թեմաների ուսուցման ժամանակ կիրառեք հնարավորինս շատ բնական նյութեր և իրավիճակներ, ինչը թույլ կտա ձևավորել ճիշտ պատկերացումներ առարկաների և երևույթների մասին: Ուսուցանվող նյութը ամրապնդեք զուգահեռ կատարվող գործողություններով:
- Ընկալման զարգացման նպատակով կիրառեք մասերի բաժանված պատկերներ և խնդրեք դրանցից ստանալ ամբողջական պատկերը: Առաջադրանքի կատարման ընթացքում փորձեք չօգնել երեխային, առաջին հերթին թող երեխան փորձի դա անել, թեկուզ սխալ, եթե նա երկար ժամանակ չի ստանում պատկերը կամ չի դրսևորում հետաքրքրություն, օգնում ենք նրան: Երեխայի ուշադրությունը կենտրոնացրեք առարկայի գույնի, ձևի, չափի վրա:
- Երեխայի հետ կատարվող ցանկացած աշխատանքի ընթացքում հարստացրեք և ամրապնդեք երեխայի բառապաշարը:
- Պարապմունքների ժամանակ հատուկ ժամանակ հատկացրեք ուշադրության ու հիշողության զարգացմանը տրաբեր խաղերի և վարժությունների միջոցով: Օրինակ՝ կարող եք կիրառել հայտնի Մեմորի խաղը՝ խնդրելով երեխային մտապահել և գտնել պատկերի գույգը: Խաղը կարող եք անցկացնել փոքր խմբով, ինչը կնպաստի նաև երեխաների միջև փոխհարաբերությունների լավացմանը:

- Պարապմունքների ընթացքում ժամանակ հատկացրեք ընտանիք հասկացության ձևավորմանը, խոսեք երեխայի հետ նրա ընտանիքի կազմի, անդամների մասին: Այնուհետև գիտելիքները ամրապնդեք տիկնիկների հետ խաղերի միջոցով:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Երեխաների տազնապայսության հիմնախնդիրն առանձնահատուկ արդիականություն է ձեռք բերել ԿԱՊԿՈՒ երեխաների թվի աճի պատճառով:

Տազնապայսությունը դիտել ենք որպես հուզական անհանգստության փորձ, որը պայմանավորված է տազնապայի երևույթների վերահաս վտանգի կանխազգացումով: Բացահայտեցինք, որ ԿԱՊԿՈՒ երեխաներն, իրենց զարգացման առանձնահատկությունների պատճառով, ավելի շատ են հակված տազնապայսության, քանի որ նրանք ապրում են մշտական լարվածության մեջ, անընդհատ զգում են կյանքին և ուսմանը սպառնող վտանգեր թե միջավայրից, թե իրենց անկարողություններով ու սահմանափակումներով պայմանավորված:

Գոյություն ունեցող ծրագրերը վերլուծելուց հետո մենք մշակել ենք շտկողական ծրագիր, որի նպատակն է հաղթահարել ԿԱՊԿՈՒ երեխաների տազնապայսությունը:

Հաստատման փուլի արդյունքները հաստատեցին ձևավորման փուլի անհրաժեշտությունը, որի շնորհիվ հնարավոր է հաղթահարել տազնապայսությունը: Գիտափորձի ձևավորման փուլում տարիքի զարգացման առանձնահատկություններ ունեցող երեխաների մոտ մենք ներդրեցինք համապատասխան մշակված վարժություններ և խաղեր: Ձևավորող փուլի արդյունքների համաձայն, փորձարարական խմբում մենք հայտնաբերեցինք տազնապայսության մակարդակի տեղաշարժ՝ երեխաների տազնապայսությունը զգալի նվազել էր: Այս արդյունքները վկայում են ծրագրի արդյունավետության մասին, որոնք մենք իրականացրել ենք:

Վերլուծելով ԿԱՊԿՈՒ երեխաների տազնապայսության շտկման գործընթացի շարժընթացը՝ կարելի է պնդել, որ շտկողական գործողությունների գործընթացում երեխաների հուզական վիճակի և վարքի մեջ էական փոփոխություններ են եղել: Փորձարարական ուսումնասիրության հետազոտական և վերահսկիչ շարքի արդյունքների ընդհանրացումը վկայում է երեխաների հուզական-անձնական ոլորտում առկա դրական դինամիկայի մասին, որն արտահայտվում է տազնապայսության և վախերի, ագրեսիայի, միջանձնային հարաբերությունների միջև բախումների մակարդակի իջեցմամբ:

Ստացված արդյունքները թույլ են տալիս եզրակացություն անել ԿԱՊԿՈՒ Երեխաների տագնապայնությունը հաղթահարելու համար կատարված շտկող աշխատանքի արդյունավետության մասին:

Այսպիսով, ուսումնասիրության նպատակն իրագործվել է, խնդիրները լուծվել են և հաստատվել է վարկածը առա այն, որ հետազոտական աշխատանքի շնորհիվ լուծվեցին մեր առջև դրված բոլոր խնդիրները:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

- Ազատյան Թ., Ազարյան Ռ., Հարությունյան Մ., Մարության Մ., Մուրադյան Ս., Մանուկյան Ա., Կաֆյան Է., Սվաջյան Ա., Հոգեֆիզիկական զարգացման խանգարումներ ունեցող երեխաների մանկավարժական աջակցություն, Երևան, Ասողիկ, 2017
- Ազատյան Թ., Մտավոր հետամնաց երեխաների տարածական կողմնորոշման զարգացման միջոցները /Ուսումնամեթոդական ձեռնարկ/, Երևան, Էդիտ Պրինտ, 2012, 41 էջ:
- ՀԱՏՈՒԿ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆ, խմբ.՝ Ռ. Ն. Ազարյան.-, ,Ձանգակ-97Է, Եր., 2012,
- Бабкина, Н. В. Формирование саморегуляции познавательной деятельности у дошкольников с ЗПР в условиях интегрированного обучения / Н.В. Бабкина // Дефектология. – 2012. – № 1.
- Власова, Т. А. О детях с отклонениями в развитии / Т. А. Власова, М. С. Певзнер. - М.: Просвещение, 1973. – 175 с.